

Kruno Prijatelj

UZ PEDESETU OBLJETNICU GALERIJE UMJETNINA
U SPLITU

Galerija umjetnina, detalj iz interijera.

Foto: Živko Bačić

Dana 1. prosinca 1931. svečano je otvorena Galerija umjetnina u Splitu. U spomenici »Galerija umjetnina u Splitu. Prikaz rada 1931. i 1932. godine« navedeno je prvo osoblje novoosnovane Galerije: prvi je direktor bio inicijator i animator mnogih vidova splitskog kulturnog i umjetničkog

života i istaknuti predstavnik hrvatske arhitekture secesije inž. arh. Kamilo Tončić, kustos slikar, grafičar i publicist Anđeo Uvodić, a restaurator slikarica Cata Dujšin. U istoj publikaciji nabrojena su i ugledna imena počasnih članova, povjerenika i suradnika nove institucije među kojima su bili Mihovil Abramić, Pavao Butorac, Ivo Delalle, Boško Desnica, Ljubo Karaman i Kosta Strajnić, a zatim slijede kratak tekst o značenju nove ustanove, izvještaj o radu u prve dvije godine, popis izloženih umjetnina, tri eseja Anđjela Uvodića o Manetu, Murillu i Doréu, te, na kraju, zakonski propisi o osnivanju Galerije umjetnina Primorske banovine u Splitu iz 1931. godine i o zaštiti umjetničkih djela u Dalmaciji iz 1921. Kao umjetnički prilozi donesene su reprodukcije neostvarena projekta zgrade buduće Galerije inž. arh. Zdenka Tončića i nekoliko važnijih eksponata. Iz spomenutog popisa proizlazi da je krajem 1932. godine u Galeriji bilo više od 400 umjetničkih djela, i to većim dijelom u vlasništvu ustanove, a dijelom posuđenih za izlaganje od drugih ustanova i pojedinaca.

Formalno otvorenje Galerije predstavljalo je bez sumnje krupan datum u kulturnom životu grada i regije. Njenim osnivanjem ostvarena je davna želja splitske kulturne javnosti i faktora zainteresiranih za znanstveni, kulturni i umjetnički život grada. Ta želja i namjera imaju — kao što vidimo iz kratke »prehistorije« ove institucije u citiranoj spomenici — svoje prve korijene u nastojanjima našeg velikog arheologa don Frane Bulića u svojstvu konzervatora spomeničke baštine, a prve konkretne oblike u otkupu slika i skulptura s danas već historijske »I dalmatinske umjetničke izložbe« koja je bila priređena od 30. rujna do 31. studenoga 1908. u tadašnjem »Hrvatskom domu« u današnjoj Omladinskoj ulici, a na kojoj su uz ostale izlagali Rendić, Bukovac, Medović, Vidović, Rački, Rosandić, Meštrović, Dešković i druga istaknuta imena našeg umjetničkog života toga vremena. Nakon prvoga svjetskog rata druge dvije izložbe također su imale svoju ulogu u predradnjama za osnivanje Galerije: »Izložba jugoslavenskih umjetnika iz Dalmacije«, koju je priredilo društvo »Medulić« u zgradi Velike realke od 27. ožujka do 27. travnja 1919. i na kojoj se, uz već poznata imena koja smo djelomično prije nabrojili, javljaju i brojni mladi umjetnici među kojima Miše, Tartaglia, Kljaković, Pallavicini, Zuppa, Tolić, te tzv. »Jadranska izložba« održana u istoj Velikoj realci i u foyeru Narodnog kazališta od 25. srpnja do 25. kolovoza 1925, a na kojoj uz navedene izlažu i Kršinić, Plančić i Job. Otkupima i s ovih izložaba još je više povećan fundus za buduću ustanovu tako da je splitska općina 29. svibnja 1928. zaključila da se Galerija osnuje. Otvorenje 1931. značilo je završetak te prve pripreme faze i početak rada Galerije koja do danas aktivno i neprekidno djeluje pola stoljeća.

Kada sam 9. prosinca 1981. prisustvovao svečanom činu kojim je Općinska skupština dodijelila Galeriji Zlatni grb grada Splita u povodu pedesetogodišnjeg jubileja, evocirao sam u sebi dugo u njoj provedeno razdoblje od preko dvadeset i osam godina. Umjesto, međutim, da oživljavam brojne uspomene iz toga perioda svoga života i rada želio bih u okviru ovog kratkog napisa istaknuti zašto smatram da ta ustanova svojim umjetničkim inventarom predstavlja jedan od najznačajnijih umjetničkih muzeja ne samo u hrvatskim već i u jugoslavenskim okvirima, a zbog čega je nužno da se u dogledno vrijeme riješi pitanje novog galerijskog prostora odnosno nove galerijske zgrade, a koje je bilo u ova desetljeća stalno prisutno u nizu

pokušaja, nastojanja i planova da bi se tako veliko umjetničko blago od 14. stoljeća do naših dana koje Galerija posjeduje na doličan način izložilo javnosti.

Ne bih ovdje ponovio više puta opetovane činjenice da Galerija posjeduje više od dvije tisuće umjetničkih djela, bogatu biblioteku domaćih i stranih knjiga i časopisa iz povijesti umjetnosti, fototeku, hemeroteku i arhiv, da je izdala tridesetak publikacija s nizom prinosa o raznim temama iz naše starije i novije umjetnosti, te da je organizirala velik broj izložaba naših novijih i suvremenih ličnosti iz slikarstva i skulpture, među kojima zapažene retrospektive Emanuela Vidovića, Ignjata Joba, Jurja Plančića, Branislava Deškovića, Marina Tartaglie, Jerolima Miše, Marina Studina, Ivana Mirkovića, Milana Tolića, Ante Kaštelančića, Joka Kneževića i Ljuba Ivančića kao i vrijedne izložbe splitskih slikara 19. stoljeća do Bukovca (na kojoj su javnosti predstavljeni radovi Jurja Pavlovića, Ivana Skvarčine, Petra Zečevića, Antuna Barača i Franje Bratanića) i prikaza važne uloge Ivana Galića i njegova salona u Marmontovoj ulici u umjetničkom životu Splita između dva rata putem plakata, kataloga i izbora djela s izložbi u tom prostoru gdje su se decenijima sakupljali i danas se sastaju umjetnici našeg grada i prijatelji umjetnosti.

Umjetnine Galerije (uzevši u obzir i onih nekoliko ljubazno posuđenih od muzeja Splita i Zagreba) mogu se najlogičnije podijeliti u stariju skupinu koja ide od najranijih radova iz 14. stoljeća do oko 1880. godine i onu noviju koja seže od značajnih slika Vlaha Bukovca (među kojima se ističe vrlo vrijedna skupina njegovih radova nastalih za vrijeme boravka u Splitu 1884—1885) do kiparskih i slikarskih djela iz naših dana obuhvaćajući u stvari posljednjih sto godina. Dok je stariji dio predstavljen radovima domaćih i stranih umjetnika nastalim ili porijeklom s dalmatinskog terena, noviji ima općejugoslavenski karakter, ali u njemu prevladavaju djela slikara i kipara rođenih ili aktivnih na dalmatinskom terenu koja pokazuju izuzetan doprinos ove hrvatske regije u našem novijem likovnom stvaralaštvu. U tom novijem dijelu zasebno mjesto ima mala kolekcija grafika stranih umjetnika 20. stoljeća (Georg Grosz, Oskar Kokoschka).

U više sam navrata pisao o umjetninama u splitskoj Galeriji bilo u kraćim člancima sintetičnog karaktera bilo u specijalnim studijama, a nekim su se vrijednim galerijskim eksponatima bavili u svojim znanstvenim radovima istaknuti strani povjesničari umjetnosti poput Bernarda Berenсона, Giuseppea Fiocca i Rodolfa Pallucchnija i veliki broj naših uglednih stručnjaka za stariju i noviju umjetnost. Ne bih želio, stoga, ponavljati već iznesene činjenice, ali ne mogu ne napomenuti da se u starijoj skupini, koja počinje dragocjenim triptihom iz sredine prve polovice 14. st. s Bogorodicom s Djetetom između svetaca Nikole i Franje anonimnog »Majstora lenjingradskog diptiha« te dvama poliptisima povezivanima sa ličnošću najistaknutijeg mletačkog slikara trecenta Paola Veneziana (nekad u vl. Bedrica u Skradinu i Strmić u Splitu), nalaze mnoga djela izuzetno značajna za našu umjetničku baštinu. Mislim na ostvarenja dalmatinskog slikarstva i drvorezbarstva 15. stoljeća, malen kameni reljef Andrije Alešija »Sv. Jerolim u spilji«, slike Jurja Čulinovića (?) »Bogorodica s Djetetom« (dobivena poslije oslobođenja u okviru restitucija, a porijeklom iz zbirke Frezzati u Veneciji), Andrije Meldole (Medulića) »Narcis« i »Orfej«,

Mateja Ponzonija-Pončuna »Sv. Jerolim« i Federika Benkovića »Sv. Franjo Paulski«, skupinu slika talijanskih umjetnika gotike (Jacobello del Fiore ?), renesanse, manirizma i baroka, ikone kretske-mletačkih, ruskih i za nas posebno zanimljivih bokokotorskih majstora i radove iz vremena skromnog dalmatinskog ottocenta do Bukovčeve pojave koja svjedoče o neprekinutom umjetničkom kontinuitetu na našim obalama kad je Dalmacija imala tijekom svoje povijesti umjetnosti najizrazitije naglašeni provincijski karakter.

Premda bi nas predaleko odvelo nabranjanje umjetnina koje stvaraju drugu skupinu, tj. koje potječu iz posljednjih stotinu godina, ne mogu se mimoći činjenice da nije moguće proučavati našu noviju povijest umjetnosti bez poznavanja umjetnina koje se čuvaju u splitskoj Galeriji. Kad bih se ograničio samo na istaknutije umjetnike iz Dalmacije s preko 50 godina života, koji su zastupljeni ključnim djelima u galerijskim zbirkama, morao bih navesti bar imena I. Rendića, V. Bukovca, V. Draganje, C. Medovića, E. Vidovića, A. Uvodića, I. Meštrovića, B. Deškovića, J. Miše, D. Penića, M. Tartaglie, M. Studina, I. Joba, C. Dujšin-Ribar, F. Kršinića, A. Zuppe, M. Tolića, V. Paraća, J. Kneževića, F. Šimunovića, P. Smajića, I. Lozice, A. Kaštelančića, A. Krstulovića, I. Dulčića, K. Angeli-Radovanija, A. Masle, Š. Perića, D. Paraća, Dj. Pulitike, V. Michielija, J. Budeše, Lj. Ivancića, J. Pavića, V. Bavčevića, V. Lipovca, J. Buić itd. Taj bi niz bio još veći kada bismo nabrojili i brojne umjetnike mlade generacije jer je Galerija bila uvijek otvorena najsvremenijim kretanjima, strujanjima i pojavama. Kad se govori i piše i o novijem slikarstvu i kiparstvu ostale Hrvatske, a osobito Zagreba kao ključnog umjetničkog središta hrvatske umjetnosti 20. stoljeća kroz sve vidove, faze i pravce od Račića, Kraljevića i drugih pojava prije prvog svjetskog rata kroz međuratno razdoblje do vremena od oslobođenja do naših dana, ili o nekim aspektima novijeg slovenskog i srpskog likovnog stvaralaštva, ne mogu nikako biti zaobiđene umjetnine iz Galerijina fundusa. Najbolji je tome dokaz prisutnost galerijskih eksponata u svim važnijim izložbama raznih pojava i ličnosti naše novije umjetnosti.

Taj fundus, koji se gotovo upetorostručio od osnutka Galerije do danas, pa izložbena aktivnost otvorena i najsmionijim pojavama i uvijek u okvirima određene razine kvaliteta, te izdavačka djelatnost kojom su sigurno upotpunjene neke naše spoznaje o umjetničkoj baštini (a popis edicija i izložaba donesen je u katalogu Galerije koji je napisala dugogodišnja zaslužna kustosica Galerije prof. Marija Tripković) samo su neki momenti koje sam želio istaknuti i u ovom zaključnom pasusu ovog kratkog letimičnog prikaza napisanog prigodom proslave Galerijine pedesetogodišnjice, a potvrđuju opravdanost već naglašenog deziderata da se ostvare mogućnosti suvremene prezentacije galerijskih eksponata i svih onih drugih vidova koje jedan umjetnički muzej naših dana mora posjedovati da bi mogao realizirati svoju kulturnu, znanstvenu i pedagošku misiju.